

Pretnje ljudskim pravima i demokratiji

(Human Rights and Democracy Alert)

Mesečni bilten u izdanju Fonda Biljana Kovačević-Vučo

Broj 2

NORWEGIAN EMBASSY

Realizaciju projekta, finansijski je podržala ambasada Kraljevine Norveške u Beogradu
www.norveska.org.rs

1. Sa 6,77 žalbi na 10.000 stanovnika, Srbija je zemlja sa najvećim relativnim brojem pritužbi na rad pravosudnih organa, podnetim u 2012. godini Evropskom sudu za ljudska prava.

2. Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti pokrenuo je postupak nadzora u više desetina privrednih preduzeća na čijim internet prezentacijama se mogu naći detaljni podaci o vlasnicima akcija u tim privrednim subjektima. Pored imena i prezimena, objavljeni su i njihovi jedinstveni matični brojevi (JMBG), adrese i broj akcija u njihovom posedu.

3. Podela poslova i uloga u porodici i domaćinstvu je i dalje rodno determinisana, zaključak je beogradskog *Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*. Na uzorku od 1.026 ispitanika starih između 20 i 50 godina, odabranih u 68 opština širom Srbije, sprovedeno je istraživanje „Rodni barometar u Srbiji: razvoj i svakodnevni život“. Rezultati ispitivanja pokazuju da 95% muškaraca nikada ne priprema hranu, 87% retko radi na spremanju stana, 76% retko ide u nabavke hrane ili pegla veš. Više od 80% muškaraca ističe da su zadovoljni takvom podelom poslova.

4. U Narodnoj skupštini su usvojene izmene i dopune Zakona o VBA i VOA, prema kojima bez sudskog naloga neće biti moguće vršiti tajni elektronski nadzor nad telekomunikacijama i informacionim sistemima u cilju prikupljanja podataka o učesnicima u tim komunikacijama, njihovoj učestalosti i lokacijama. Novi propis zabranjuje i uvid u sadržaj komunikacija o kojima se takvi podaci prikupljaju. Prema dosadašnjem zakonu, takav nadzor je obavljan na osnovu naloga direktora VBA, što je odlukom Ustavnog suda proglašeno nedozvoljenim.

Potpredsednik Vlade i ministar odbrane Aleksandar Vučić je u skupštinskoj raspravi o tim izmenama podvukao da će one izazvati „ne male probleme u delovanju bezbednosnih agencija“, navodeći da će one negativno uticati na njihovu operativnost. Srbija je jedna od malobrojnih zemalja u kojima ne postoji set usaglašenih zakonskih dokumenata kojim bi se regulisao rad svih bezbednosnih i obaveštajnih službi – vojnih i civilnih – i na taj način dostigao stepen kontrole nad tim službama, koji postoji u uređenim demokratskim društvima.

Prema podacima BIA, broj presretanja telefonskih i internet komunikacija je u januaru 2013. iznosio 1.323, što je oko 52% manje od januara 2012. godine (2.740). Treba napomenuti da se u ovom slučaju radi o civilnim službama bezbednosti (BIA, policija), a nadzor nad komunikacijama se vrši po nalogu javnog tužioca, a ne suda.

5. U obimnom istraživanju građanske inicijative „Srbija u pokretu“ (www.srbijaupokretu.org), u kojem je 1.260 korisnika zdravstvenih usluga ocenilo rad zdravstvenih ustanova, a preko 30.000 rad lekara kojima su se obratili za pomoć, došlo se do podatka da su lekari u državnim bolnicama 17,72% pacijenata preporučili odlazak u privatne ordinacije ili klinike, a od 7,85% je direktno tražen mito. Budući da je anketa vršena samo među posetiocima sajta (www.kakavjedoktor.org), autori istraživanja su saglasni sa brojnim stručnjacima da je korupcija u zdravstvu dostigla daleko šire razmere.

Od ukupnog uzorka ispitanih, 61% pacijenata je izjavilo da nisu upoznati sa svojim pravima i postupkom žalbe, a velik broj ispitanika je imao ozbiljne prigovore na (ne)rad zaštitnika pacijenata, instituciju koja je, u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, uvedena u sve zdravstvene ustanove.

Ovo je samo jedan od aspekata veoma teškog stanja u organizaciji i funkcionisanju sistema zdravstvene zaštite, koji pati od hroničnog nedostatka novca, nestašica osnovnih i specijalnih lekova (npr. citostatika) i opreme (laboratorijska oprema i materijal), nedovoljnih i nehygieničkih bolničkih kapaciteta i drugih problema koji onemogućavaju da korisnici zdravstvenih usluga ostvare Ustavom i zakonom garantovana prava, ali i dobiju uslugu koju plaćaju kroz sistem doprinosa za zdravstvenu zaštitu.

6. Prema podacima Zavoda za socijalnu zaštitu, broj korisnika socijalne pomoći od 2006. konstantno se povećava:

2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
424.798	489.197	516.907	555.425	598.156	584.828	700.000

U Srbiji živi 1,2 miliona građanki i građana starijih od 65 godina, 700.000 osoba sa invaliditetom, a od njih više od 70% ispod granice siromaštva. Polovina njih smatra da država ne čini dovoljno da im pomogne.

S druge strane, Ministarstvo za rad i socijalnu politiku ponosno iznosi podatak da je „čak 12.000 starih građanki i građana smešteno je u domovima“, i to 9.000 u državnim i 3.000 u privatnim. Ukupan broj takvih institucija u Srbiji je 166, pri čemu je država osnivač njih 46. Od 120 privatnih staračkih domova 85 se nalazi u Beogradu, a 22 u Vojvodini. To jasno ukazuje da najveći deo teritorija Srbije nije pokriven ovom mrežom, te je ta kategorija stanovništva – u većini marginalizovana i osiromašena – nezbrinuta i upućena na rodbinu i prijatelje.

Pored objavljenih podataka, javna je tajna da u Srbiji postoje i deluju stotine neprijavljenih privatnih domova koji rade mimo ili protiv odgovarajućih zakonskih propisa i medicinskih i socijalnih standarda.

Posebno je težak socijalni položaj romske zajednice – čiji je broj, prema procenama, između 450.000 i 600.000 – i izbeglica (67.000) i interno raseljenih (210.000).

Iako broj korisnika socijalne pomoći beleži rast, učešće izdataka za socijalnu zaštitu u budžetu Republike se sa 11,2% u 2010. godini smanjio na 9,4% u 2012.

U Zakonu o socijalnoj zaštiti se ne navode stare osobe – posebno ne one siromašnog imovnog stanja – kao posebna kategorija stanovništva kojoj je potrebna društvena briga i pomoć.

7. U kragujevačkom preduzeću *Šumadija DES*, koje zapošljava osobe sa posebnim potrebama koje se rehabilituju kroz proizvodni proces, ponovo je došlo do štrajka glađu¹ šest radnika, u znak protesta što zaposlenima nije isplaćeno 12 zaostalih mesečnih zarada.

8. Iako je od 31. decembra 2010. godine zakonskim propisima zabranjeno zapošljavanje u državnim organima bez javnih konkursa, s tom praksom je nastavljeno. Prema podacima *Transparency Srbija*, od jula 2012. do februara 2013. je od ukupno 161 novopostavljenih visokih državnih službenika 148 primljeno bez zakonskog osnova. "Departizacija" je, inače, bila jedna od glavnih parola u predizbornoj kampanji 2012. godine, pri čemu su se stranke takmičile u obećanjima da će prekinuti praksu zapošljavanja „stranačkih vojnika“ u državnoj upravi, javnim preduzećima, policiji i pravosudnim institucijama, školskim, zdravstvenim i drugim ustanovama pod neposrednom ili posrednom (mediji) kontrolom države. Umesto toga, promena vlasti je donela masovno otpuštanje činovnika koje je postavila prethodna vlada: *Centar za praktičnu politiku* je izneo podatak da je u prvih osam meseci posle smene vlasti u julu 2012. godine preko 3.000 državnih službenika, direktora javnih preduzeća i ustanova (sudstvo², školstvo, zdravstvo, vladine agencije, pozorišta, muzeji, galerije, biblioteke), policijskih i drugih funkcionera izgubilo posao.

Tim talasom smenjivanja zahvaćeni su i direktori mnogih srednjih i, čak, osnovnih škola, direktorka Sigurne ženske kuće u Nišu i radionice za izradu tapiserija u Novom Sadu.

9. Trudnice i porodilje predstavljaju jednu od kategorija stanovništva posebno pogođenih diskriminatorским postupcima poslodavaca, ali i nedovoljnom zaštitom od strane države i njenih nadležnih organa. Nisu retki ni slučajevi da se i od kandidatkinja za zaposlenje u državnim organima zahteva podatak da li su ili imaju nameru da u bliskoj budućnosti postanu trudne, posle čega se, uz razne izgovore, radno mesto daje kandidatkinjama koje na ta pitanja odgovore negativno.

Takvo ponašanje je u direktnoj protivrečnosti ne samo sa deklaracijama državnih zvaničnika o potrebi borbe protiv „bele kuge“, nego predstavlja i flagrantno kršenje zakonskih obaveza prema zaštiti materinstva. U opsežnom istraživanju *Asocijacije za evropske integracije* – nevladine organizacije koja se intenzivno bavi pitanjima usaglašavanja javnih politika, zakonodavstva i prakse u Srbiji sa odgovarajućim standardima u EU – naveden je niz nepravilnosti, propusta i protivzakonitih postupaka koji predstavljaju direktno kršenje relevantnih zakonskih propisa. Inspekcija rada, na primer, ne ulazi u stvarne razloge³ otpuštanja takvih zaposlenica, već odlučuje na

---

1 Slučaj radnika *Šumadija DES* bio je predmet „nultog“ broja HRDA Newsletter (fusnota 1 na strani 3), gde je izvešteno da je u tom preduzeću u martu 2013. već došlo do štrajka zaposlenih.

2 Predsednici sva četiri apelaciona suda u Srbiji i predsednik Višeg suda u Beogradu smenjeni su i zamenjeni ličnostima koje su bliske strankama vladajuće koalicije.

3 Iluzorno je očekivati da će bilo koji poslodavac u rešenju o otpuštanju navesti trudnoću ili malu bebu radnice koju otpušta.

osnovu procene da li je takva odluka u skladu sa važećim propisima. Ista inspekcija i druge nadležne službe Ministarstva rada postupaju veoma sporo – ponekad na jedan slučaj ne reaguju mesecima – a ne postoji mehanizam kontrole činovnika u Inspekciji i Ministarstvu. U izveštaju AEI posebno se naglašava da se nadležni organi „indolentno odnose prema garancijama ljudskih prava porodilja i ignorišu obaveze da odredbe o ljudskim pravima tumače u skladu sa praksom međunarodnih sudova“.

Baveći se konkretnim slučajevima i proučavajući ponašanje nadležnih organa, pravni tim AEI je došao do podataka da:

- u 95% slučajeva Inspekcija rada odbija da primi prijavu porodilje podnesenu usmeno;
- u 83% slučajeva prekršeno je najmanje jedno osnovno pravo porodilje;
- u 87% slučajeva sudski postupak prekorači zakonski rok od 6 meseci;
- u 77% slučajeva porodilja je izložena zlostavljanju u periodu između vraćanja na posao i konačnog otkaza;
- u 93% slučajeva otpuštanje je usledilo zbog toga što je korišćeno porodiljsko odsustvo.

Izveštaj AEI sadrži i niz preporuka i zahteva koje bi, kako se očekuje, trebalo uzeti u obzir prilikom rada na novom Zakonu o radu. Preporuke predviđaju uvođenje mehanizama koji bi sprečavali nabrojane nepravilnosti, ali i osnivanje posebnog odeljenja za zaštitu materinstva pri Inspekciji rada.

10. Prema podacima Ministarstva za rad i socijalnu politiku, u Srbiji konstantno raste broj slučajeva nasilja u porodici. Ministarstvo je do tog zaključka došlo nakon analize slučajeva prijavljenih centrima za socijalni rad i policiji. Ukupan broj takvih slučajeva u poslednje tri godine prelazi 25.000, dok je samo centrima za socijalni rad u poslednjih sedam godina prijavljeno blizu 50.000:

Godina	Broj slučajeva
2006	3.441
2007	4.703
2008	6.272
2009	7.870
2010	7.810
2011	8.481
2012	9.325

Najveći broj prijava i dalje dolazi od policije (29%) i od članova porodice (22%), dok su same žrtve zlostavljanje prijavile u samo 14% slučajeva. Podaci Ministarstva rada

i socijalne politike navode da je 80% žrtava i nasilnika u starosnoj dobi između 31 i 40 godina.

Podaci *Sigurnih ženskih kuća* ukazuju da se sve veći broj takvih slučajeva – od početka ove godine preko 20 – završava smrtnim ishodom: najčešće su žrtve žene, ali i zlostavljači koji posle ubistva žene sebi oduzimaju život.

Autonomni ženski centar (<http://www.womenngo.org.rs/>) posebno alarmantnom smatra činjenicu da su centri za socijalni rad, na primer, u 2011. godini, po službenoj dužnosti identifikovali samo 537 žrtava (6,5% od ukupno registrovanih slučajeva), što ukazuje da ta služba još nema kapacitet da identifikuje problem nasilja u porodici, ali i da žrtve nemaju dovoljno poverenja u instituciju kojoj treba da se obrate za pomoć.

11. Kancelarija za ljudska i manjinska prava (<http://www.ljudskaprava.gov.rs>) Vlade Srbije je 5. aprila 2013. godine predstavila nacrt Strategije za borbu protiv diskriminacije. U kontekstu debate o unapređenju ljudskih prava i ravnopravnosti u procesu evropskih integracija i o mogućnostima za unapređenje antidiskriminacione prakse u Srbiji, pristupilo se izradi tog dokumenta, u kojoj je vidan doprinos organizacija civilnog društva, pri čemu su koordinatorke/i pojedinih tematskih grupa bili/e zaduženi/e za glavne aspekte u vezi sa položajem, pravnim i faktičkim stanjem i predviđenim ciljevima i merama za sprečavanje diskriminacije marginalizovanih društvenih grupa. U delu koji se odnosi na žene, naglašava se da su okvir za sadržaj ovog dela strategije bili Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i do sada usvojene nacionalne strategije koje se tiču položaja žena. Tematska grupa je nastojala da kroz opis stanja (pravni i faktički položaj žena) obrazloži svaku od predloženih mera u okviru opšteg i posebnih ciljeva. Kad je u pitanju suprotstavljanje nasilju prema ženama, naglašena je potreba razvijanja sveobuhvatnog sistema zaštite od svih oblika rodno zasnovanog nasilja, u skladu sa odgovarajućim međunarodnim instrumentima. Od posebnog je značaja da je predložen snažan mehanizam za praćenje i ocenjivanje sprovođenja Strategije, koji podrazumeva sistematsko prikupljanje podataka, godišnju ocenu uspešnosti primene, kao i mogućnost alternativnog izveštavanja o sprovođenju Strategije od strane organizacija civilnog društva.

PROGNOZA:

Srbija sporo savlađuje teškoće sa kojima se suočava u procesu tranzicije ka statusu otvorenog društva u kojem funkcionišu demokratske institucije koje obezbeđuju vladavinu prava i zaštitu svih kategorija stanovništva, posebno onih najranjivijih. Izostalo je otvoreno i jasno suočavanje sa nedavnom prošlošću u kojoj leže koreni današnje paralize društva, privrede i socijalnih službi. Pored postojanja, osnaživanja i efikasnog delovanja zakonskih okvira i odgovarajućih institucija i mehanizama, u društvu – u kojem je sve širi i dublji jaz između bogate manjine i sve siromašnije većine – neophodan je viši stepen empatije i solidarnosti. U tome je posebna odgovornost političkih, intelektualnih, poslovnih i medijskih elita koje bi – umesto slepog sleđenja pojedinačnih, grupnih ili stranačkih interesa – u središte svog angažmana trebalo da stave ubrzan napredak celog društva.